

Ганич А. О.

**СИСТЕМА КВОТУВАННЯ
ЯК МЕХАНІЗМ
РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНОГО
ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА**

Статтю присвячено аналізу впливу механізму квотування на гендерне політичне представництво у країнах світу. Здійснено аналіз українського законодавства та практики гендерного політичного представництва (на прикладі вищого законодавчого органу).

Ключові слова: гендерна політика, позитивні дії, квотування, гендерні квоти, паритетна демократія.

Постановка проблеми. Тема політичної участі жінок є актуальною і розглядається в якості предмета дослідження в політології, політичній психології та соціології. Уявлення про розподіл позицій жінок в суспільстві досліджувалися в працях античних авторів (Аристотель, Платон.).

Починаючи з XIX століття, широкого поширення набули різні варіанти феміністичних теорій. Їх автори, як правило, важливою складовою жіночої рівноправності вважали усунення гендерної нерівності в політичній сфері (Август Бебель «Жінка і соціалізм», 1878 р.; Фрідріх Енгельс «Походження сім'ї, приватної власності і держави», 1883 р.; Сімона де Бовуар «Друга стаття», 1949; Бетті Фрідан «Загадка жіночності», 1963 р.).

В останні десятиліття вийшов цілий ряд публікацій вітчизняних вчених з проблем політичної участі жінок. Одним з провідних фахівців з даної проблематики є Г. Сілласте. Хоча більшість її робіт носить соціологічний характер, кілька цікавих досліджень присвячені саме політичній участі жінок.

Різні аспекти політичної участі жінок аналізують у своїх публікаціях і дисертаціях О. Вілкова, О. Овчарова, О. Кочемировської, Г. Христова.

Гендерна політика в країнах світу пройшла кілька етапів розвитку: від політики поліпшення становища жінок та політики в інтересах жінок до політики забезпечення

рівних прав та можливостей. Проте існуюча політична ситуація в світі потребує модернізації. Каталізатором цього процесу може стати введення гендерного квотування. Дослідження і аналіз досвіду збільшення присутності жінок в політиці сучасних держав є необхідними для формування і зміцнення громадянських прав і свобод. Систематизація результатів, досягнутих країнами-лідерами за рівнем участі жінок у політичних процесах, є актуальною для сучасної України, що знаходиться в стані розвитку демократичного суспільства і формування політики гендерної рівності.

Система квотування – універсальний засіб, що зарекомендував себе як можливість швидкого включення жінок в політичні процеси. Сьогодні є держави, де введення гендерних квот досягло мети. Високий рівень представництва жінок в нижніх палатах Парламенту (30–56,3 %) був досягнутий в п'яти Скандинавських країнах, в 9-ти інших країнах Європи, в шести країнах Латинської Америки, в 11-ти країнах Африки.

У скандинавських країнах активістки партії використовували різні механізми досягнення гендерної рівності, починаючи від розробки рекомендацій щодо впровадження гендерних квот в партіях (Швеція) до обов'язкового введення квот і на внутрішньопартійних виборах, і у виборах до парламенту (Норвегія).

Але, незважаючи на ефективні заходи, вжиті партіями, глибоке просування в суспільство цінностей паритетної демократії стало можливим тільки з прийняттям гендерного законодавства про рівні права і можливості, що здійснило стимулюючий вплив і на майбутні суспільно-політичні процеси (Ісландія – 1976 р., Данія – 1978 р., Норвегія – 1979 р, Швеція – 1980 р, Фінляндія – 1987 р.)

До другої групи країн з розвиненим гендерним законодавством, де представництво жінок в нижніх палатах парламентів досягає від 15 до 29,9 % належать такі країни: Європейські – 23 країни; Північноамериканські – Канада, США; Латиноамериканські – 9 країн; Близькосхідні – 4 країни, Африканські – 16 країн; Азіатські – 19 країн.

У Великобританії представництво жінок в нижній палаті парламенту трохи менше – 22,3 %, зате у верхній палаті

відсоток жінок досягає 21,9 %. З отриманням в 1918 р. права брати участь в парламентських виборах, жінки стали учасницями британських політичних партій, згодом створили жіночі партійні секції.

США демонструють стрімкий політичний розвиток жінок, де їх представництво в Конгрес США за останні 10 років зросло майже в 2,5 рази, у Сенаті США – в 4,5 рази.

В США – 16,9 % жінок в нижній палаті парламенту і 17 % – у верхній. Більш того, соціологічні опитування показують, що населення готове до появи жінки-президента і має намір її підтримувати.

Третя група – частка жінок в нижній палаті парламенту до 14,9 %

Поряд зі скандинавськими країнами (країни державного фемінізму), США, Канадою, Великобританією та ін., Нові держави Східної Європи і СНД, в тому числі Україна, також розробили гендерні стратегії.

Відповідно до Звіту з глобального гендерного розриву за 2016 р., представленого Світовим економічним форумом, Україна посідає 69 місце за індексом гендерної рівності. Порівнюючи ці дані з показниками минулих років, очевидно, що стан гендерної рівності в Україні погіршився. Так, найкращий результат Україна продемонструвала в 2006 році, посівши 48 місце.

Іншим фактором, який стримує належну й ефективну реалізацію законів, прийнятих в Україні протягом останніх 20 років щодо забезпечення гендерної рівності, є слабка й «розмита» відповідальність за їхнє недотримання. Це втілюється або у відсутності норм, що прописують умови дії санкцій, або у практиках застосування законів судовою системою.

Яскравий приклад першої опції – спроба стимулювати партії дотримуватись гендерних квот. Так, в Україні ще в 2013 році була прийнята законодавча квота у 30 %, яка на виборах 2014 року не дала очікуваних результатів, 20 із 29 партій не виконали цієї вимоги. За результатами позачергових парламентських виборів лише 12 % жінок потрапили до парламенту, хоча цей показник дещо кращий, порівняно з парламентськими виборами 2012 року, коли було обрано 9,4 % жінок-депутаток. Зазначена законодавча норма не спрацювала, оскільки не містила

відповідних санкцій і не передбачала закріплення чіткого місця кандидаток у «прохідній» частині списку.

Незважаючи на вжиті законодавчі та інституційні заходи, відносно стабільне політичне представництво жінок на всіх рівнях влади, зростання політичної активності і культури суспільства, гендерний політичний розвиток країни характеризується як недостатній.

2017 рік показав деякі позитивні зміни в участі жінок у виборчому процесі, йдеться в огляді «Жінки в парламенті 2017» Міжпарламентського союзу (МПС). Однак в глобальному плані число жінок в національних парламентах, в порівнянні з 2016 роком, збільшилось лише на 0,1 % – з 23,3 % до 23,4 %. Останні роки число жінок в парламентах світу зростало в середньому на 0,6 відсотка в рік [5, с. 58].

Найбільшого збільшення кількості жінок-парламентаріїв у 2017 році домоглися європейські країни, а й найбільші втрати сталися знову ж в Старому Світі. Наприклад, у Франції число жінок в Національних зборах збільшилася на 12 % (з 26,6 % до 38,6 % місць). В Ісландії ж і Ліхтенштейні цей показник скоротився на 8 % і 9,5 % відповідно [5, с. 57].

Згідно з дослідженням впливу жінок на політику Європейського Союзу «Women in decision making roles in European Union», опублікованого організацією OpenPolis у березні 2016 року, у парламентах 17 держав-членів ЄС представництво жінок – нижче 30 %. В інших – кращий показник не перевищує 42 % (Швеція, в ній встановлений також гендерний паритет на рівні керівних кадрів Уряду). Ще дві країни – Франція та Словенія мають гендерне співвідношення в уряді 50:50 [1].

Дане дослідження також свідчить, що найчастіше жінки очолюють міністерства, пов'язані із соціальною політикою та працею (50 %), сім'єю, молоддю та спортом (43 %), освітою та культурою (40 %). Тим не менш, 14 % європейських міністрів юстиції і 7 % міністрів закордонних справ – це жінки. Серед інституцій ЄС третину жіночого складу має Європарламент та Єврокомісія (33 % та 37 % відповідно). Проте в Раді з питань зовнішньої політики жінки становлять 10 %, а в Раді з питань економіки та фінансів жінки-члени складають 8 %.

Квоти вважаються механізмом, який приваблює жінок у політику на вищі щабелі влади в ситуації існуючих структурних перешкод. Тобто в ситуації, яка характерна і для теперішнього українського політикуму. Не зважаючи на традиційно високий рівень освіченості жіночих трудових ресурсів, рівень представництва жінок, наприклад у парламенті, ніколи не перевищував 14 %. Для порівняння: в Руанді цей показник становить 56 %, Кубі – 45 %, Швеції – 45 %, Фінляндії – 43 %, Норвегії – 40 %, Данії – 39 % [5, с. 56].

Рейтинг країн за кількістю жінок у парламенті станом на 1 листопада 2018 р. свідчить [3]: на першому місці по кількості жінок у парламенті – Руанда 61,3 %; далі йде Куба з 53,2 %, Болівія 53,1 % жінок; Мексика – 49,2 %, Швеція 46,1 % тощо. Останні місця у світовому рейтингу посідають Оман 1,2 %, Мікронезія (Федеративні Штати), Папуа – Нова Гвінея, Вануату, Ємен – 0,0 %. Україна у цьому списку посідає 150 місце, з рейтингом 12,3 % [4].

Лише 54 жінки головуєть в одному з 193 парламентів, 79 з яких є двопалатними. Тому жінки займають лише 19,4 % від загального числа 279 посад голів парламенту або однієї з його палат [2].

Якщо аналізувати регіони світу, то серед Скандинавських країн – 42,3 % жінок у парламенті. Серед країн Північної та Південної Америки – в середньому 30 % жінок у парламенті. В Європі – країни-члени ОБСЄ, включно з країнами Північної Європи в нижніх палатах парламенту в середньому – 27,9 %, у верхніх палатах – 27,2 %. В країнах на південь від Сахари – в середньому 23,7 % жінок у парламентах. В Азії – 19,6 %. В арабських державах – 18,6 %, а в країнах Тихого океану – 12,6 %.

Стандарти щодо рівного ставлення до жінок і чоловіків є частиною як первинного, так і вторинного законодавства ЄС. Вони закріплені статтями Амстердамської угоди 1997 р. та містяться у Директивах ЄС. Держави-члени ЄС зобов'язуються прописати ці положення у національному законодавстві. Членами ООН є 191 держава, у 182-х є парламенти. При цьому в дев'яти парламентах немає жодної жінки-депутата. У 173 країнах жінки представлені в парламентах, із них у 83 застосовуються гендерні квоти представництва. Ще в 15 країнах ці квоти або застосовувалися

раніше, або пропонується їх запровадити. Практично у половині парламентів світу діє певний тип гендерних квот на виборах до національних парламентів.

Висновки: На сьогоднішній день система квотування – універсальний засіб, що зарекомендував себе як можливість швидкого включення жінок в політичні процеси. Порівняльне дослідження присутності жінок в парламентах країн, які взяли квоти і країни, що не прийняли квоти, показало, що квоти прискорюють процес розвитку жінок в політичних інститутах. Гендерні квоти, як вид позитивної дискримінації, тобто система пільг, заохочень, заборон і компенсацій, спрямованих на підвищення соціального статусу жінок, допомогла більшості країн, які є лідерами списку з гендерної рівності, досягти результату, який ми можемо спостерігати на сьогоднішній день.

Історія української практики надання гендерних квот та запровадження позитивної дискримінації, показує, що країна робить багато в законодавчому плані для збільшення кількості жінок, але на практиці, майже ніколи, задані цілі не реалізуються. Квоти парламентського представництва існують на всіх п'яти континентах і в усіх шести геополітичних регіонах світу. Проте не в кожній країні вони працюють так, як треба.

Особливостями сучасного розвитку гендерної політики України є те, що у Верховній Раді VIII скликання кількість жінок зросла, але поставленого порогу квот знову не досягли. Це пов'язано з тим, що 20 партій з 29 не виконали поставленні умови.

Для того щоб досягти тривалих змін у суспільстві, квоти повинні супроводжуватися діями по двох напрямках: по-перше, громадянське суспільство має стати розвинутим, щоб надати підтримку; і, по-друге, жінки повинні залучитися до політики. Ця участь може приймати різні форми, включаючи зайняття посад, публічні виступи, членство в партіях, відмова від проходження за політичним лідером, який не дотримується принципи рівноправності, вихід з партій, що не підтримують принципів гендерної рівності, а так само створення політичних партій, участь в жіночих рухах. Жінки повинні заявити про свою політичну волю, починаючи з відмови від голосування за політичну партію, яка їх не поважає.

Список використаних джерел :

1. Women in decision making roles in the European Union. *Blog.openpolis*. March 18, 2018. URL: <https://blog.openpolis.it/2016/03/18/women-decision-making-roles-european-union/668> (дата звернення 07.04.2019).
2. Women Speackers of national parliaments. URL: <http://archive.ipu.org/wmn-e/speakers.htm> (дата звернення 07.04.2019)
3. World classification. URL: <http://archive.ipu.org/wmn-e/arc/classif011118.htm> (дата звернення 07.04.2019).
4. Музиченко Г. Жінки та чоловіки в європейських парламентах. *Інформаційний довідник*. Одеса: Видавець Букаєв В. В. 2015. 80 с.
5. Про порядок денний шостої сесії Верховної Ради України восьмого скликання. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1852-viii> (дата звернення 07.04.2019).

Gapich A. O. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa National University named after I. I. Mechnikov

Quotation system as tool of regulation of the gender political representation

The article is devoted to the analysis of the influence of the mechanism of quotation on the gender political representation in the countries of the world. The analysis of Ukrainian legislation and practice of gender political representation (on the example of the supreme legislative body) has been analyzed.

Key words: *gender policy, positive actions, quotas, gender quotas, parity democracy.*

*Рекомендовано до друку
– викладачем кафедри Дідук В. М.*

Стаття надійшла в редакцію 12.04.2019.